

УДК 82-6:94(100),1914/1918”

DOI: 10.12958/2227-2844-2023-2(356)-23-29

Михальський Ігор Сергійович,

доктор історичних наук,

професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,

м. Полтава, Україна.

csaf8385@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1027-596X>

ЛИСТ ВОЛОДИМИРА ЛЕВИНСЬКОГО ДО МИКОЛИ ГАНКЕВИЧА (1915 р.)

З розвитком українського національно–визвольного руху на початку ХХ ст. особливого значення у спілкуванні діячів політичних партій набуває особисте листування. В листах обговорювалися різні актуальні питання того часу, з’ясовувалося становище партій, їхні завдання, висувалися різні прохання й побажання, висловлювалися власні враження.

Зазначимо, що листи, як історичне джерело, відносяться до джерел особового походження і мають свою специфіку, на що, зокрема, вказували джерелознавці І. Н. Войцехівська і В. П. Ляхоцький (1998). Науковці підкреслювали, що вона *„полягає, по-перше, в яскравому прояві суб’єктивного сприйняття подій, що вимагає наукового критичного відношення до цього джерела; по-друге, кожна епоха і кожний період історії наклали відбиток не тільки на зміни, але й на форму листів”* (с. 18).

На початку ХХІ ст. по відношенню до джерел особового походження в українському історичному просторі поступово починає використовуватися нове поняття „его-документи” (ego-documents), яке було запозичено від західної історичної науки і є більш ширшим від вищезазначеного терміну. У лексиконі європейської науки воно широкого розповсюдження набуває у 80–90-ті рр. ХХ ст.

Метою даної статті є введення до наукового обігу документа, що відноситься до особливої групи історичних джерел – его-документи – і відображає суперечливість діяльності українського національно-визвольного руху України на початку ХХ століття

Вперше поняття „его-документи” було сформульовано професором Амстердамського університету Жаком Прессером (1899–1970 рр.) в середині 1950-х рр.

Відомий науковець Р. Деккер (2002) відзначав: *„Він [Прессер] визначав його документи як «такі історичні джерела, в яких дослідник*

поставлений перед „Я”» або в деяких випадках (Цезар, Генрі Адамс) перед «Він», якщо йдеться про опис та відображення суб'єкта з подальшою присутністю в тексті” („He [Presser] defined egodocuments as «those historical sources in which the researcher is faced with an “I”», or occasionally (Caesar, Henry Adams) a «he», as the writing and describing subject with a continuous presence in the text”) (р. 25).

Трохи пізніше він сформулював поняття лаконічніше як „ті документи, в яких «его» навмисно чи випадково викриває або приховує себе...” (Там само).

Проте такий підхід Прессера до формулювання поняття „его-документи” і намагання ввести його в науковий обіг довгий час були марними. Ситуація змінилася лише у 1980-ті рр. Термін „его-документ” в той час набуло надзвичайної популярності в Нідерландах і виявився настільки затребуваним, що, вийшовши далеко за межі професійного історичного жанру.

У 1990-ті рр., німецькими істориками поряд з використанням терміну Ego-Documents в науковий обіг було введено ще одне поняття – свідчення про себе (Selbstzeugnis). Польськими істориками підкреслювалося, що его-документ – слово, похідне від двох слів латинського походження, що складаються (лат. ego – я + лат. document – свідчення, доказ), що має значення – я свідчу (про себе).

Подібне тлумачення стоїть найближче до привабливої позиції В. Шульце, який представив ще 1992 р. „інтерпретацію того, які саме тексти слід вважати его-документами”. Версія німецького історика спирається на переконання, що будь-яке історичне свідчення, що дає можливість „почути” людину, яка заявляє про себе, може ідентифікуватися як его-документ.

Окрім того, Р. Деккер (2002) відзначав: „Его-документи не тільки повинні бути розглянуті як джерело, з якого можна отримати факти, функція такого роду текстів в рамках їх соціального контексту також повинна бути взята до уваги” („Egodocuments should not only be regarded as a source from which facts can be extracted, but the function of such texts within their social context should also be taken into account”) (р. 31).

Він підкреслював, що его-документи – це такі тексти, які при дослідженні варто постійно перечитувати, тому що їх інтерпретація постійно варіюється. Це просто історичні джерела, а тексти, які викликають дедалі більше питань, ніж дають відповідей (Там само, р. 37).

Сучасні дослідники вважають за необхідне комплексно аналізувати его-документи як джерела, саме тому важливим є їх опрацювання в міждисциплінарному опрацюванні. Окремі фахівці (М. ван дер Вол, Г. Руттен) розподіляють всі его-документи на п'ять груп, орієнтуючись на текстологічну специфіку (мовна подія та її

фіксація): 1) записані тексти (стенограми інтерв'ю, протоколи судового розгляду), 2) тексти-спогади (наприклад, розповіді колишніх рабів), 3) уявні тексти (листи, щоденники), 4) оглядові (коментарі) та 5) винайдені тексти (літературний діалект) (Горопцева, 2019, с. 181).

Також існує класифікація усіх его-документів, що складається з трьох груп у залежності від їх доступності для громадськості: 1) его-документи особистого використання, до яких відносяться щоденники; 2) его-документи обмеженої розповсюдженості (листи, електронна пошта); 3) его-документи, що у цілому доступні для громадськості (блоги, особисті книги) (Там само).

Отже, его-документи відображають власні погляди автора тексту, передають його емоції, як учасника історичних подій, відбивають його моральні та ідеологічні переконання.

Для вивчення взаємовідносин між окремими історичними та політичними діячами окремої епохи доцільно використовувати его-документи, зокрема – листування. Будучи джерелами унікальної природи, листи людей один одному виражають не лише їхні миттєві реакції на події, але й дозволяють через аргументи та оцінки тих чи інших подій та ідей реконструювати систему їхніх взаємин. Крім того, матеріали листування мають дуже цінну властивість: будучи частиною контексту життя людини, вони одночасно є автентичними джерелами для формування наукових уявлень про цей контекст. Лише з урахуванням особливостей цього контексту можна створити повноцінну картину діяльності окремих особистостей у складні періоди історії.

Лист, що публікується, відображає політичну позицію одного із найвидатніших діячів українського національно визвольного руху початку ХХ ст. – Володимира Левинського.

Володимир Левинський народився 8 серпня 1880 р. у місті Дрогобичі на Львівщині. У 1902 р. став студентом філософського факультету Львівського університету. З 1906 по 1910 рр. він продовжив навчання на юридичному факультеті цього самого університету. Здобув знання з філософії, філології, історії, політекономії, права. Володів німецькою, польською та італійською мовами, спілкувався французькою та російською. Під час навчання вступив до Української соціал-демократичної партії, підтримував стосунки з багатьма діячами українського соціалістичного руху. Під час Першої світової війни, не бажаючи бути втягнутим у внутрішні конфлікти між різними українськими політичними групами, дистанціювався від партійно-політичної діяльності. Це привело до його ізоляції від політичних соратників, оскільки моральні чинники переважили в його свідомості (Кобута, 2001, с. 213–214). Саме це і знайшло відображення у листі, що публікується.

Лист В. Левинського до М. Ганкевича
(збережена мова оригіналу)

1915 р.

Користаю з нагоди, щоб Вам написати декілька слів а при тім хочу Вам піддіти під розвагу досить важку справу. Заява моя проти „Боротьби” яку Вам післав, здаєть ся повинно Вам добре вказувати, чому мені прийшлося розквитатись з Юркевичем і виступити проти нього як найрізкійше. В ній висловив я по трохи і свої думки, як задивляю ся тепер в час війни на українську і робітничу справу. Але з другого боку Ви здаєть ся теж знаєте, що я ні зі Союзом, ні иньшою віденською групою (Залізняка, Степанівський) нічого спільного не мав і не маю та що до них ставлю ся негативно. Як соціяльний демократ я ніяк не можу погодити ся з тим, що за гроші правительства якої небудь держави можна вести пропаганду, в данім випадку українську. Се не доктрінерство. Ніхто не дає нікому грошей за дурно. Раз якась правительство дає гроші, якійсь політичній групі, чи політикови, воно узалежнює його у себе. Той що гроші бере, звязаний ними і мусить сьпівати так як хоче ся грошедавцєви. Я не говорю про групу Залізняка і Степанківського бо їх авантурництво і просте надуване само за себе говорить, але от Союз або Кость і Василько. Як собі не хочете, силою того факту, що все істнованє сеї групи та її діяльність в цілости залежна була і є від гроша австрійського і німецького правительства, ся група по неволі мусить лякействувати, хоч признаю, що се найприличнійше зі всіх иньших груп. Правительство толєрує Союз як довго він єму потрібний. Перестанє він таким бути, дасть йому копняка. Щож до Костя і Василька, то Ви саміж найкраще знаєте, на скільки терпить тепер на тому українська справа, що Австрійське правительство зуміло їх як репрезентантів українсько-міщанської політики узалежнити від себе і зробити їх по простому своїми слугами. О скількоб краще стояла тепер українська справа в Австрії і поза нею, коли би укр[аїнська] політика спочивала в руках чистих незалежних?! Тим більше негативно мушу ставити ся до тих людей, що в теперішній момент так трагічний для нас роблять з політики гешефт і надуживають її для особистих інтересів і цілий, хоч сеї інтерес старають ся прикривати плащем народови. Повторя не говорю про групу Залізняка і Степанківського, ходить мені про Союз. Мені відомі деякі факти, котрі говорять, що в Союзі не брак одиниць, котрі іменно вміють робити з політики Гешефт. Принамні як довго не будуть оголошені або відомі рахунки Союзу, котрі промовлятимуть за їх чисто ідейну роботу, так довго я своєї думки дотеперішної про нього змінити не можу. Розумієть ся зі всіх віденських груп ставлю Союз найвище. Не можу заперечити, що він дав доволі позитивної праці і що коли ви і иньші наші люди в ньому працюють, то вибрали найменше зло, яке в даній момент і при істнуючих умовах могли вибрати. Не подумайте, що

хочу Вам робити який небудь докір... А подумайте се власне чисте шляхотне і святе чим живе тепер маса нашого нещасного народу є нині предметом експлоатації. Ви силою свого становища повинні як найбільше енергічно бороти ся. Я переконаний, що Ви в сьому напрямі можете дуже багато зробити. Перше проти чого Ви повинні виступити, се проти сеї брудної боротьби віденських груп. Задля сього посилаю Вам копії трох документів, які є в моїх руках, котрі не публично а приватно звівши на довірочну нараду інтересованих людей, в котрих руках тепер стерно української політики, можете використати. Як Ви се зробити, се полишаю Вам вповні, як уважити ме відповідним. Треба сій брудній роботі, котра принесла вже тільки шкоди українській справі положити край і привести людей до памяти. Сей матеріал такий: копія мого і Верх. внеску на виключенє Цеглинського з женеvської „Громади”. Друге лист Степанківського до Цеглинського. Сей лист переданий мені при в’їзді з Відня одною особою, я уважав своїм обовязком розпечатати і зробити копії з него. Про се я сказав отверто самому Степанківському. Копія двох доносів Цеглинського Розеліюсови – копія першого в цілості, другого тільки кінець його, бо початок другого доносу се майже повторенє першого. Донос скандальний тим, що Цеглинський предкладає просто Розеліюсови оферту приєднання певних людей з УСДРР Росії для німецького правительства. В ньому згадуєть ся і моє імя. На чім будував Цеглинський згадуючи моє імя та покликуючи ся на мене, що я є автором книжки: „Історія соціалістичного руху на Україні” – коли я такої книжки не писав, не можу знати. Скажу Вам, що Цеглинський у Відні по повороті своїм з Бакарешту (половина листопада 1914) сондував мене чи не можна би мене позискати для його брудної затії, трохи пізнійше Степанківський відбув зі мною цілу конференцію в сій справі. Я заявив йому, що з ним як з людиною в політичнім змислі нечистім нічого спільного мати не можу, а в кінці і Безпалко заагітований Цеглинським часто ловив на дискусію, що гроші правительств можна брати. Що до Юркевича то я переконаний, що він не ділав в порозуміню з Цеглинським але своїм поведенєм і розмовами місів давати Цеглинському до пізнання, що його можна мати. Що до Безпалка, то сей був в тайнім порозумінню з Цеглинським. Лист Степанківського і донос Цеглинського відкриють Вам в повні цілу брудну затію. Признаю ся Вам, що мені навіть на думці не було родити тепер під час війни з тих документів який небудь ужиток, або причинити ся до того, щоби з них ужиток зроблено. Але я дав ся переконати Жукови, котрий тут перебуває, що для прочищення атмосфери варто приватно такий ужиток тепер вже.

Центральний державний історичний архів
України у м. Львові. Ф. 387. Оп. 1. Спр. 43.
Арк. 62–64.

Список використаної літератури

1. **Войцехівська І. Н., Ляхоцький В. П.** Епістологія : Короткий історичний нарис. К. : Український державний науково-дослідний ін-т архівної справи та документознавства, 1998. 54 с. 2. **Dekker R.** Jacques Presser's Heritage : Egodocuments in the Study of History. *Memoria y Civilization (MyC)*. 2002. № 5. Р. 13–37. DOI: <https://doi.org/10.15581/001.5.33803>. 3. **Торопцева А.** Визначення поняття мемуарів як історичних джерел у зарубіжній історіографії. *Український історичний збірник*. 2019. Вип. 21. С. 178–191. 4. **Кобута Л. П.** Володимир Левинський: віхи громадсько-політичної біографії. *Українська біографістика*. 2011. Вип. 8. С. 208–221.

References

1. **Voitsekhivska, I. N., & Liakhotskyi, V. P.** (1998). Epistolohiia: Korotkyi istorychnyi narys [Epistology: A brief historical essay]. Kyiv: Ukrainyski derzhavnyi naukovo-doslidnyi in-t arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva [in Ukrainian]. 2. **Dekker, R.** (2002). Jacques Presser's Heritage: Egodocuments in the Study of History. *Memoria y Civilization (MyC)*, 5, 13–37. DOI: <https://doi.org/10.15581/001.5.33803>. 3. **Toroptseva, A.** (2019). Vyznachennia poniattia memuariv yak istorychnykh dzherel u zarubizhnii istoriografii [Defining the concept of memoirs as historical sources in foreign historiography]. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk – Ukrainian historical collection*, 21, 178–191 [in Ukrainian]. 4. **Kobuta, L. P.** (2011). Volodymyr Levynskyi: vikhy hromadsko-politychnoi biohrafii [Volodymyr Levynskyi: milestones of social and political biography]. *Ukrainska biohrafistyka – Ukrainian biography*, 8, 208–221 [in Ukrainian].

Михальський І. С. Лист Володимира Левинського до Миколи Ганкевича (1915 р.)

На сучасному етапі розвитку української історичної науки все більше уваги приділяється вивченню джерел особового походження. В західній науці вони розглядаються як его-документи і мають більш вагоме значення для реконструкції минулого як далекого, так і недавнього. В багатьох випадках документи цієї групи є центральними. Зазначено, що листи, як історичне джерело, відносяться до джерел особового походження і мають свою специфіку. Науковці неодноразово підкреслювали, що вона „полягає, по-перше, в яскравому прояві суб'єктивного сприйняття подій, що вимагає наукового критичного відношення до цього джерела; по-друге, кожна епоха і кожний період історії наклали відбиток не тільки на зміни, але й на форму листів”. Тому для вивчення взаємовідносин між окремими історичними та політичними діячами окремої епохи доцільно використовувати саме его-документи, зокрема листування. Підкреслено, що будучи джерелами унікальної природи, листи людей один одному виражають не лише їхні миттєві реакції на події, але й дозволяють через

аргументи та оцінки тих чи інших подій та ідей реконструювати систему їхніх взаємин. Крім того, матеріали листування мають дуже цінну властивість: будучи частиною контексту життя людини, вони одночасно є автентичними джерелами для формування наукових уявлень про цей контекст. Лише з урахуванням особливостей цього контексту можна створити повноцінну картину діяльності окремих особистостей у складні періоди історії. Лист, що публікується, відображає політичну позицію одного із найвидатніших діячів українського національно визвольного руху початку ХХ століття – Володимира Левинського.

Ключові слова: джерела особового походження, его-документи, В. Левинський, М. Ганкевич, Перша світова війна, український національно-визвольний рух, українські політичні партії.

Mykhalskyi I. S. Volodymyr Levynskyi's letter to Mykola Hankevych (1915)

At the present stage of development of Ukrainian historical science, increasingly greater attention is paid to the study of sources of personal origin. In Western scholarship, they are regarded as ego-documents and are more important for the reconstruction of the past, both distant and recent. In many cases the documents of this group are the central ones. It is noted that the letters, as a historical source, are sources of personal origin and have their own specifics. Scientists have repeatedly emphasized that it “consists, firstly, in a vivid manifestation of the subjective perception of events, requiring a scientific critical attitude to this source; secondly, each epoch and each period of history left its mark not only on changes, but also on the form of letters”. Therefore, to study the relationship between different historical and political figures of a particular epoch, it is necessary to use ego-documents, in particular correspondence. It is emphasized that people's letters to each other, being sources of a unique nature, express not only their instantaneous reactions to events, but also allow reconstructing the system of their relationships through arguments and evaluations of certain events and ideas. Furthermore, correspondence materials have an essential characteristic: being part of the context of human life, they are at the same time authentic sources for the formation of scientific ideas about this context. It is possible to create a complete picture of the activities of individuals in difficult periods of history only by considering the specifics of this context. The published letter reflects the political position of one of the prominent figures of the Ukrainian national liberation movement at the beginning of the 20th century, Volodymyr Levynskyi.

Key words: sources of personal origin, ego-documents, V. Levynskyi, M. Hankevych, World War I, Ukrainian national liberation movement, Ukrainian political parties.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2023 р.

Прийнято до друку 25.04.2023 р.

Рецензент – д. і. н., проф. Набока О. В.